

Mernyk, A. M. (2024). Artificial intelligence as a subject of law: Development prospects. *Actual Issues of Modern Science. European Scientific e-Journal*, 32, ___-___. Ostrava: Tuculart Edition, European Institute for Innovation Development. (In Ukrainian)

DOI: 10.47451/jur2024-08-01

The paper is published in Crossref, ICI Copernicus, BASE, Zenodo, OpenAIRE, LORY, Academic Resource Index ResearchBib, J-Gate, ISI International Scientific Indexing, ADL, JournalsPedia, Scilit, EBSCO, Mendeley, and WebArchive databases.

Anastasiia M. Mernyk, Associate Professor, Doctor of Science of Law, Leading researcher of the sector, Associate Professor of the Department of Theory of Law, Yaroslav Mudryi National Law University. Kharkiv, Ukraine.

Artificial intelligence as a subject of law: Development prospects

Abstract: The article notes that robots that have the ability to recognize objects, perceive and analyze information, make decisions and learn are likely to be able to become aware of their selves. All this causes new legal and ethical problems. Therefore, the question of the legal status of work with artificial intelligence is relevant in modern conditions. Within the framework of the article, the purpose is to study the issue: the need to regulate the status and use of “end” products of artificial intelligence and robotics technologies. The study subject is a set of theoretical and practical issues related to the recognition of artificial intelligence as a subject of law, the analysis of the legal consequences of such recognition and the prospects for the development of the corresponding legal regulation. The study object is artificial intelligence as a technology (nature, possibilities, limitations, like development rates) and its potential impact on society, moral and ethical aspects of social life. To achieve the purpose, the author uses a system of methods of scientific knowledge, including general scientific (analysis, synthesis), private (comparative, quantitative and qualitative analysis), like special legal (formal-legal, comparative-legal) methods. The main researchers studying the mentioned problems are M. Weiner, D. Gudyma, D. Hrytsai, L. Brodbeck, M. Rubenstein and others.

Key words: artificial intelligence, subject of law, robots, information technologies.

Анастасія Муслімівна Мерник, доцент, доктор юридичних наук, кафедра теорії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, Україна.

Штучний інтелект як суб'єкт права: перспективи розвитку

Анотація: У статті наголошується на тому, що роботи, які матимуть здатність розпізнавати об'єкти, сприймати й аналізувати інформацію, ухвалювати рішення та навчатися, ймовірно, зможуть усвідомити власне «Я». Все це спричиняє нові юридичні й етичні проблеми. Тому питання щодо правового статусу роботу зі штучним інтелектом є актуальним в умовах сучасності. У рамках статті ставиться ціль вивчити питання: необхідності врегулювання статусу та використання «кінцевих» продуктів технологій штучного інтелекту та робототехніки. Предметом дослідження є комплекс теоретичних та практичних питань, пов'язаних з визнанням штучного інтелекту як суб'єкта права, аналіз правових наслідків такого визнання та перспективи розвитку відповідного правового регулювання. Об'єктом дослідження виступає штучний інтелект як технологія (природа, можливості, обмеження, а також темпи розвитку) та його потенційний вплив на суспільство,

моральні та етичні аспекти суспільного буття. Для досягнення поставленої мети у роботі використовується система методів наукового пізнання, зокрема загальнонаукові (аналізу, синтезу), приватні (порівняльний, кількісного й якісного аналізу), а також спеціально-юридичні (формально-юридичний, порівняльно-правовий). Основні дослідники, що досліджували зазначену проблематику: М. Вейнер, Д. Гудима, Д. Грицай, Л. Бродбек, М. Рубенштейн та інші.

Ключові слова: штучний інтелект, суб'єкт права, роботи, інформаційні технології.

Вступ

Розвиток робототехніки тісно пов'язаний із намаганнями створити штучний інтелект. Тому, роботи, які матимуть здатність розпізнавати об'єкти, сприймати й аналізувати інформацію, ухвалювати рішення та навчатися, ймовірно, зможуть усвідомити власне «Я». Все це спричиняє нові юридичні й етичні проблеми. Постає питання щодо правового статусу роботи з штучним інтелектом. Тому зазначене питання є актуальним в умовах сучасності. Предметом дослідження є правове регулювання штучного інтелекту, об'єктом – штучний інтелект як технологія та його правове регулювання в сучасних правових системах. Головною метою дослідження є теоретичне обґрунтування правових механізмів, які дозволять ефективно регулювати правові відносини, що виникають за участю штучного інтелекту. Виконання мети зумовлює такі завдання: провести аналітичний огляд наукової літератури, що вивчає питання штучного інтелекту; проаналізувати міжнародний досвід правового регулювання штучного інтелекту, виявити загальні тенденції; визначити критерії, які дозволять відрізнити штучний інтелект від інших об'єктів правових відносин та обґрунтувати можливість надання йому статусу суб'єкта права; розробити пропозиції щодо правового статусу штучного інтелекту, включаючи визначення його прав та обов'язків, а також відповідальності за його дії; проаналізувати можливі правові наслідки визнання штучного інтелекту суб'єктом права. Для досягнення поставленої мети у роботі використовується система методів наукового пізнання, зокрема загальнонаукові (аналізу, синтезу), приватні (порівняльний, кількісного й якісного аналізу), а також спеціально-юридичні (формально-юридичний, порівняльно-правовий).

Результати дослідження

Сьогодні ряд держав світу активно працює над проблемою необхідності врегулювання статусу та використання «кінцевих» продуктів технологій штучного інтелекту та робототехніки. Сучасне законодавство, не готове активно впроваджувати технології і системи штучного інтелекту в юридичну практику. А що стосується правосуб'єктності робототехніки зі штучним інтелектом ця дискусія в науковій літературі триває. Основні дослідники, що досліджували зазначену проблематику: М. Вейнер (2021), Д. Гудима (2009, с. 66), Д. Грицай (2019, с. 72), Л. Бродбек (2016), М. Рубенштейн (2014, с. 796) та інші. Так, Л. Бродбек з колегами наголошує на тому, що адаптація фізичних форм є фундаментальним механізмом, який дозволяє біологічним системам виживати в

різноманітних середовищах. Через еволюційну адаптацію деякі тварини змінили свою морфологію, щоб жити на суші, а не під водою (*Moczek et al., 2011, c. 2705*). Сучасні машини, навпаки, сильно обмежені своїми початковими морфологічними конфігураціями, і все ще залишається питанням, чи зможуть машини досягти подібного рівня адаптивності шляхом коригування своїх морфологій (*Rubenstein et al., 2014, c. 796*).

Одна з проблем полягає в тому, що людство досі не може точно окреслити межі того, що воно позначає терміном «штучний інтелект». Зрештою, як і те, кого чи що можна або слід називати «роботами». Поступово грань між здібностями людей і носіями так званого штучного інтелекту розмивається. Так, комп'ютери давно обійшли людський мозок в індексації інформації та видачі даних з пам'яті, ґрунтуючись на простих запитах. Дослідники вже розробили машину, здатну навчатися і показувати кращі результати, ніж люди, у тестах на коефіцієнт інтелекту. Більше того, фахівці компанії Microsoft спільно з ученими науково-технічного університету Китаю планують наділити машину тими ж здібностями до мислення, якими володіє людина (*Wehner, 2021*). Але при цьому слід враховувати, що коли справа доходить до індексування інформації та виклику даних на основі простих запитів, комп'ютери давно випередили людський розум, але м'які процесори всередині наших черепів завжди мали перевагу, коли справа доходила до словесних міркувань і складних мовних проблем. Вчені з Ганноверського університету пішли далі і пропонують створити «нервову систему» для роботів, що дозволить їм відчувати біль. І незалежно від того, чи конкретна держава інвестує ресурси в створення, чи підтримує наукові пошуки штучного інтелекту, вона зобов'язана прогнозувати можливі наслідки розвитку робототехніки та використовувати, зокрема, юридичні засоби для визначення «правил гри» у відносинах людей з такими роботами.

Тому наукове співтовариство зацікавлене у дискусії стосовно юридичних і моральних аспектів існування та діяльності у світі «штучних істот», їх прав і обов'язків як у відносинах із людьми, так і між собою. Інтерес становлять, зокрема, й питання юридичного статусу «розумних машин», а також відповідальності за вихід їх з ладу і за спричинені ними негативні наслідки.

Дискусія

Індустрія робототехніки та розвиток інформаційних технологій набувають сьогодні небувалих масштабів. Якщо раніше роботів, роботизовану техніку можна було зустріти тільки на заводах, у лабораторіях, то зараз представники штучного інтелекту з'являються всюди в житті людини: у лікарнях, на дорогах, в офісах і навіть вдома. Людина опинилась у самому центрі революції робототехніки. Роботи оточують нас всюди. Хтось бачить в них безтурботне та безбідне майбутнє людства, а хтось – загрозу існування цивілізації. Пам'ятаєте фільм «Повстання роботів» 2020 року (штучний інтелект проти людини)?

А чи знаєте ви, що в 2021 році роботи «святкують» свій 100-річний ювілей? Саме у 1921 році Карел Чапек, чеський письменник, вигдав слово «робот» (від слова *robota*). А в 1942 році американський письменник Айзек Азімов в оповіданні «Хоровод» сформулював 3 закони робототехніки, згідно яких, по-перше, робот не може заподіяти шкоду людині або своєю бездіяльністю допустити, щоб людині було завдано шкоди, по-друге, робот повинен коритися всім наказам, які дає людина, крім тих випадків, коли ці накази

суперечать 1 закону, по-третє, робот повинен піклуватися про свою безпеку в тій мірі, в якій це не суперечить 1 або 2 законам.

Відомі компанії, які спеціалізуються на розробці штучного інтелекту, сьогодні вкладають інвестиції у створення так званих помічників людини.

Як відомо з прогнозів в галузі робототехніки, у 2022 році штучний інтелект досягне рівня розумових здібностей людини на 10%, деє у 2040 році – на 50%, а після 2070 року мислення робота не можливо буде відрізнити від людського. Тобто роботи, наділені штучним інтелектом на рівні інтелекту людини, будуть здатні усвідомлювати значення своїх дій та зможуть керувати ними. Отже, якщо роботи у своєму розвитку поступово стають на один щабель із людиною, то вони будуть спроможні мати права та обов'язки. Тут виникає питання: а чи потрібно наділяти роботів правами? Поміркуємо.

Якщо поведінку так званих детермінованих роботів можна запрограмувати та контролювати, то когнітивні роботи здатні до сприйняття, до використання мови, до взаємодії та вирішення проблем, до навчання і творчості. Рішення, які прийматимуть такі роботи, непередбачувані, а дії залежать від отриманого досвіду і випадкових умов. Такі дії можуть впливати на поведінку людей, тягнути за собою соціальні, культурні зміни, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Ось тут виникають питання безпеки, недоторканості приватного життя людини та захисту його гідності. І хто нестиме відповідальність за подібні дії, розробник або користувач певного об'єкту робототехніки чи штучний інтелект, який сам себе усвідомлює?

Когнітивні роботи із штучним інтелектом людського рівня та вище, здатні до самоусвідомлення. Вони будуть відстоювати свої так би мовити права. Які? А хоча б на існування. Кому ж захочеться, щоб люди його розбирали на «запчастини», вимикали будь-коли, викидали? З'являється загроза виникнення протистояння між людьми та рівними їм по інтелекту або навіть більш розумними створіннями (роботами). І прогноз такого протистояння для людства може бути доволі трагічним.

Можна, звичайно, запобігти розвитку такого сценарію. Для цього потрібно програмувати роботів на те, щоб у них не виникало відповідних намірів, встановлювати рівень штучного інтелекту роботів нижче рівня інтелекту людини. Однак, дивлячись на темпи розвитку робототехніки, зацікавленість компаній у створенні якісного продукту, конкуренцію, цей варіант людство навряд чи реалізує.

Тому потрібен, можливо, інший спосіб регулювання такого протистояння. Одним з варіантів забезпечення співіснування людей та роботів може стати надання роботам статусу суб'єктів цивільних відносин, які будуть наділені відповідними правами та обов'язками. При визначенні обсягів прав та обов'язків роботів потрібно враховувати призначення, для якого будуть створюватися відповідні роботи. Тобто правоздатність роботів на початковому етапі буде мати спеціальний характер. І поступово набір прав та обов'язків роботів зрівняється з тими, що раніше належали тільки людині. Та, звичайно, головним правом роботів має бути право на існування (життя) та особисту недоторканність. А ось серед обов'язків, які мають покладатися на роботів, має бути обов'язок з відшкодування завданої ними шкоди.

Мова йде не про запрограмоване «залізо», а про масове застосування роботів із самоусвідомленням. Можливо зараз це здається нам на грані розуміння, сценарієм якогось фантастичного фільму. Але звернімося до світової практики.

Обговорення

Розглядаючи правовий статус роботів у майбутньому, як тільки у робота з'явиться усвідомлення суб'єктивного «Я», тоді, коли він зможе самостійно приймати рішення і віддавати собі накази, з цього моменту цей робот повинен нести певну відповідальність за прийняті ним рішення. Європейський парламент 16 лютого 2017 року схвалив Резолюцію Європейського парламенту з рекомендаціями Комісії з норм цивільного права щодо робототехніки (*European Parliament...*, 2019). В Резолюції наголошується, що в довгостроковій перспективі поточна тенденція схиляється до розробки розумних та автономних машин, здатних навчатися та самостійно приймати рішення. Це створює не лише економічні переваги, але й низку проблем щодо прямого та непрямого впливу штучного інтелекту на суспільство в цілому. В документі акцентується увага, що існує ймовірність того, що в довгостроковій перспективі штучний інтелект перевершить інтелектуальні можливості людини. Європарламент, зокрема, запропонував визнати роботів «електронними особами» і створити Європейське агентство з робототехніки та штучного інтелекту, в якому проводитимуть технічні й етичні експертизи роботів.

Визначити правовий статус «розумних роботів» ще доволі важко. Але ми вже можемо спрогнозувати те, що роботи все ж таки зможуть стати суб'єктами права, коли будуть мати штучний інтелект на рівні з людським: матимуть здатність розпізнавати об'єкти, сприймати й аналізувати інформацію, ухвалювати рішення та навчатися. Проте, якщо уникати спроб будь-якого такого визначення, за якийсь час можуть виникнути серйозні проблеми у правозастосуванні. Згадаємо робота Софії, якому у Саудівській Аравії надане громадянство (*Alloway, 2017*), навряд чи можна чітко окреслити, що зумовлює правову невизначеність). Речниця Управління верховного комісара ООН з прав людини Равіна Шамдасані виразила думку, що якщо Загальна декларація прав людини говорить про те, що всі люди народжені вільними й рівними, то робот може бути громадянином, але однозначно не людиною.

Європейський союз пропонує створити Європейське агентство з питань штучного інтелекту, запровадити юридичне визначення поняття «розумний автономний робот», запровадити нові правила звітності компаній щодо розвитку роботів, ухвалити правила страхування для компаній на випадок, якщо їх роботи спричинять шкоду.

Проаналізувавши дослідження науковців, які присвячені проблемі правового статусу, а саме, визначення правосуб'єктності роботів зі штучним інтелектом у наш час, можна дійти висновку, що їх роль, місце та статус може регулюватися нормами цивільного права. Правовою підставою є стаття 177 Цивільного кодексу України (2003), в якій визначено види об'єктів цивільних прав. Перелік об'єктів не є вичерпним та підлягає розширеному тлумаченню, відповідно приходимо до висновку, що на сьогодні правовий статус роботів регулюється положеннями щодо об'єктів цивільних прав. Цивільний кодекс України та інші акти цивільного законодавства України не містять поняття «робот», «штучний інтелект», у зв'язку з чим для подальшого визначення та конкретизації правового статусу

робота як об'єкта правовідносин, необхідно застосовувати за аналогією норми, які стосуються об'єктів цивільних прав, виходячи із дефініцій «робота», «штучний інтелект», які сформульовані в науковій літературі. Зокрема, на сьогодні статусу робота найбільш відповідає положення статті 1187 ЦК України, де визначено, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання ... що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Звичайно, надання роботам статусу суб'єктів цивільних правовідносин задовольнятиме інтереси роботів із самосвідомістю. Немає практичної необхідності надання такого статусу роботам, які не усвідомлюють себе. Отже, питання про те, чи повинні роботи, чий штучний інтелект знаходиться на рівні інтелекту людини або вище, мати права, поки залишається риторичним питанням майбутнього.

Висновок

Якщо природні істоти здатні до еволюції, можемо припустити за аналогією схожу еволюційну адаптацію до життя й штучного інтелекту (*Bongard, 2013, с. 74*). Спільна оптимізація тіла та розуму вже була продемонстрована вченими за допомогою моделювання еволюції віртуальних твариноподібних істот (*Bongard, 2011, с. 1234*). В той же час, ми живемо у той час, коли робототехніка стала невід'ємною частиною життя кожного з нас. Варто погодитись з твердженням, що наука у 21 столітті прогресує. На цьому етапі розвитку роботи поступово залишають місця їх створення різноманітні заводи та лабораторії, та стають частиною нашого побуту. І звичайно, настане той день, коли роботи стануть не просто створеним приладом, а й будуть членом соціуму.

Важливо розуміти, що технічні науки поділяють роботів на декілька категорій: роботи, що здійснюють лише однотипні примітивні дії, направлені на задоволення побутових потреб людини (наприклад, роботи-пилососи), до другої категорії відносяться роботи, які мають здатність аналізувати та оцінювати навколишнє середовище та частково підлаштовувати свої дії під характер такого середовища (бойові роботи), й останню категорію складають роботи, наділені штучним інтелектом, під яким розуміють технологію створення комп'ютерних програм, які працюють та системно навчаються, накопичують досвід, збирають інформацію, мають здатність аналізувати й оцінювати умови навколишнього середовища, та застосовують накопичені знання в повсякденному житті. Штучний інтелект, за твердженнями багатьох фахівців, являє собою сукупність складних механізмів, які покликані вирішувати завдання, з метою принесення користі та допомоги людині; при цьому, поняття штучний інтелект та робот не є тотожними: робот – це своєрідна оболонка штучного інтелекту, яка інколи має обриси людського тіла, проте, штучний інтелект – це комп'ютер всередині робота.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що навколо питання правового регулювання створення і діяльності штучного інтелекту наразі тривають жваві дискусії; у цьому питанні зацікавлені держави, окремі вчені та розробники штучного інтелекту, однак, висловлюються різні позиції щодо подальшого врегулювання діяльності штучного інтелекту. Так, одні вчені і правники схиляються до думки, що за рядом ознак, таких як здатність самостійно мислити і аналізувати інформацію, здатність до саморозвитку,

здатність до самостійного прийняття рішення тощо штучний інтелект повинен отримати права. Незважаючи на це, можна стверджувати, що таких позицій сьогодні залишається меншість і домінуючою все ж таки є думка про відповідальність власників чи розробників штучного інтелекту за шкоду, завдану останнім (можна припустити, що розповсюдженість саме такої думки викликана недостатньою обізнаністю правознавців у технічних аспектах діяльності штучного інтелекту, що викликає недовіру до останнього). Також, у науковій літературі на цей момент немає навіть чіткого розуміння термінологічного апарату – найбільш повторюваними є поняття «електронна особа» та «цифрова особа», а сама категорія «особи» дає підставу обговорювати суб'єктність штучного інтелекту, адже традиційно особами іменуються саме суб'єкти, – що свідчить про недостатню розробленість наукою питання про правосуб'єктність механізмів, що мають штучний інтелект.

Список джерел інформації:

- Гудима, Д. А. Сучасні тенденції в інтерпретації поняття «суб'єкт права» // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Матеріали Міжнародного «круглого столу» (м. Львів, 4-5 грудня 2009 року). Львів: Край. С. 66-88. [Gudyma, D. A. (2009). Modern trends in the interpretation of the concept of “subject of law”. *Anthropology of law: Philosophical and legal dimensions (state, problems, prospects). Proceedings of the International “Round Table”*, 66-88. Lviv: Krai.]
- Грицай, Д. «Розумні роботи»: деякі проблеми визначення правового статусу // Репозитарій Національного Авіаційного Університету. – 2019. – С. 71-75. [Gritsai, D. (2019, February 14). “Smart robots”: Some problems in determining the legal status. *Repository of the National Aviation University*, 71-75]. <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/33739/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B0%D0%B9%20%D0%94.%D0%86..PDF>
- Цивільний кодекс України: 16.01.2003 р. № 435-IV // Законодавство України / Верховна Рада України. [Civil Code of Ukraine No. 435-IV dated 2003, January 16. Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- Alloway, T. (2017, October 26). Saudi Arabia Gives Citizenship to a Robot. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-10-26/saudi-arabia-givescitizenship-to-a-robot-claims-global-first>
- Bongard, J. (2011). Morphological change in machines accelerates the evolution of robust behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(4), 1234-1239. <https://doi.org/10.1073/pnas.101539010>
- Bongard, J. (2013). Evolutionary robotics. *Communications of the ACM*, 56, 74-83.
- Brodbeck, L., Hauser, S., & Iida, F. (2015) Morphological Evolution of Physical Robots through Model-Free Phenotype Development. *PLoS ONE*, 10(6), e0128444. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0128444>

- European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. (2019, May 25). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html
- Moczek, A. P., Sultan, S., Foster, S., Ledón-Rettig, C., Dworkin, I., Nijhout, H. F. et al. (2011). The role of developmental plasticity in evolutionary innovation. *Proceedings of the Royal Society B*, 278, 2705-2713. <https://doi.org/10.1098/rspb.2011.0971>
- Rubenstein, M, Cornejo, A, & Nagpal, R. (2014). Programmable self-assembly in a thousand-robot swarm. *Science*, 345, 795-799. <https://doi.org/10.1126/science.1254295>
- Wehner, M. (2021, April 17). China has developed a computer that beats humans at IQ tests. *Daily Dot*. <https://www.dailydot.com/debug/china-iq-computer/>